

УДК 370.3.015.24 : 22

ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Н. А. Коношенко, Ю. В. Голенко

У статті розкрито сутність та особливості позакласної роботи як специфічного виду педагогічної діяльності з учнями. Обґрунтовується доцільність застосування виховних ситуацій, ділових та рольових ігор, бесід у вихованні толерантності у старших підлітків. Доводиться, що позакласна робота являє собою явище багатопланове й всеохоплююче, що дає підстави розглядати її як ефективний засіб виховання толерантності у старших підлітків. Автор переконує, що найефективнішими у виховному процесі щодо формування толерантного мислення й толерантної поведінки учнів є такі форми роботи, які потребують від підлітків активності, допомагають їм спілкуватися, виявляти свою індивідуальність.

Ключові слова: толерантність, підліток, позакласна робота, бесіда, гра, виховна ситуація

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виховання на ідеях толерантності набуло особливої актуальності. Здійснюються наміри по-новому подивитися на світ, подолати перепони, які роз'єднують людей, утвердити між ними стосунки на засадах гуманізму та взаєморозуміння. Тому активізується процес пошуку ефективних механізмів виховання дітей у душі толерантності, поваги до прав і свобод інших людей незалежно від їхньої національної, соціальної приналежності, поглядів, світосприйняття, способів мислення та поведінки.

Міжнародна практика визначила толерантність в якості необхідної умови спілкування людей різних культур, етнічних і міжконфесійних груп. Ця тенденція відображена в «Декларації принципів толерантності», яка підписана в листопаді 1995 року 185 державами – членами ЮНЕСКО, у тому числі й Україною. У документі зазначено, що «толерантність означає повагу, сприйняття і розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської

особистості. Толерантність – це єдність у різноманітті» [3, с.176]. Пріоритет у розвитку ідей толерантності було віддано системі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що толерантна педагогіка має глибоке коріння у поглядах Ж.Ж. Руссо, Г. Сковороди, Л. Толстого, М. Монтессорі, К. Вентцеля, Р. Штейнера, М. Реріха, А. Швейцера, К. Ушинського, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі (подаємо в хронології).

Дослідженню підлягали й окремі педагогічні аспекти толерантності. Зокрема, розглядалося формування ставлення вихованців до толерантності як суспільно значущої цінності (І. Бех, Б. Гершунський, О. Грива, І. Крутова, В. Лекторський, П. Степанов); виховання міжетнічної толерантності (Н. Єдигова, Ф. Малхозова, В. Тишков); формування міжособистісної толерантності учнівської молоді (Г. Скрябіна, Г. Солдатова, Г. Шеламова); розвиток толерантності в контексті педагогічної взаємодії (Ю. Тодоровцева).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідники зосереджуються, головним чином, на обґрунтуванні загальних теоретичних основ виховання толерантності учнівської молоді. При цьому недостатньо уваги приділено пошукам форм і методів толерантного виховання учнівської молоді в процесі позакласної роботи, що негативно позначається на результатах теорії і практики розв'язання проблеми. У той же час позакласна робота має великі потенційні можливості у формуванні толерантності в учнівської молоді. Особливого значення набуває проблема виховання толерантності для підлітків старшого віку. Це сенситивний період морального дозрівання, під час якого відбувається становлення самосвідомості особистості, формується світогляд, самооцінка та уявлення про самого себе.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні форм і методів формування толерантності підлітків старшого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У «Педагогічному словнику» поняття «позакласна робота» трактується так: розширення і поглиблення знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також задоволення їхніх інтересів і забезпечення розумного відпочинку [4, с.136].

Особливості позакласної роботи полягають у тому, що вона

– створює умови для формування нових інтересів, накопичення досвіду колективного життя для більш повного розкриття та вияву особистості;

– сприяє формуванню самостійності учнів;

– має додаткові можливості виховного впливу;

– дозволяє розширити та поглибити знання учнів, закріпити набуті на уроках уміння й навички, розвинути здібності дітей, задовольнити їх різноманітні інтереси, організувати практичну, суспільно корисну діяльність і дозвілля;

– продовжує час цілеспрямованого педагогічного впливу на школярів;

– не регламентується обов'язковими програмами (програми з виховної роботи мають рекомендаційний характер), її організаційні форми, зміст, методи менш регламентовані, ніж у навчальному процесі [1].

Багатоваріантність змісту позакласної роботи потребує різноманітних форм діяльності з метою виконання завдань всебічного гармонійного розвитку особистості. При підборі форм цієї діяльності слід враховувати завдання навчально-виховної роботи школи та особливості учнів (вік, рівень розвитку тощо).

Форми позакласної роботи надзвичайно різноманітні. Найчастіше виокремлюють індивідуальну, гурткову (або групову), масову (у деяких дослідників вона називається фронтальною) форми проведення позакласної роботи.

Зауважимо, що немає спеціальних педагогічних методів, які використовувались би у процесі формування толерантності. Але відомі усім педагогам методи можуть успішно використовуватися для розвитку толерантності у випадку, якщо педагог спостерігає та коригує процес виконання індивідуальних завдань (розвиваючи толерантність до об'єктів діяльності) та групової взаємодії (толерантність до суб'єктів спілкування).

Для розвитку толерантності як якості особистості корисно створювати виховні ситуації, у процесі яких дитина стоїть перед необхідністю вирішити певну проблему.

Виховна цінність ситуацій полягає в тому, що під час їхнього обговорення учні бачать як «переплітаються» норми й вимоги толерантного ставлення до будь-яких об'єктів. Підлітки високо цінують можливість висловлювати на заняттях особисту думку, вступати в полеміку з товаришами, приводити власні докази. У суперечках народжується вміння аргументувати свою думку, відстоювати її або, навпаки, через переконливі докази змінювати своє судження [2, с. 163].

Розв'язання моральних ситуацій передбачає самостійне прийняття індивідом рішень. Це поступово стає звичкою, а згодом і потребою особистості. Оцінка власної поведінки на основі аналізу мотивів, що вплинули на рішення діяти саме таким чином, виховує здатність розмірковувати, спонукає до самоаналізу і врешті-решт підводить до самовиховання. А це є тією необхідною роботою над собою, яка закріплює виховні впливи, створює міцне підґрунтя для усвідомленої толерантної поведінки за будь-яких життєвих обставин.

Ефективним методом виховання толерантності є ділові та рольові ігри. Гра має велике значення у вихованні, навчанні й розвитку учнів як засіб психологічної підготовки до розв'язання життєвих ситуацій. Виникнення ігрового інтересу пов'язане із задоволенням від спілкування; від демонстрації своїх можливостей як гравців; з азартом від очікування непередбачених ситуацій і послідовним їх розв'язанням під час гри; необхідністю приймати рішення в складних і часто невизначених умовах; швидким з'ясуванням наслідків ухвалених рішень.

Г. Селевко [5] стверджує, що гра – вид діяльності в умовах, спрямованих на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, у якому складається й удосконалюється поведінка.

Ігрова діяльність виконує різні функції:

– розважальну: надихнути, розбудити інтерес;

– комунікативну: освоєння діалектики спілкування;

– самореалізації під час гри;

– терапевтичну: подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності;

– діагностичну: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;

– функцію корекції: внесення позитивних змін у структуру особистісних показників;

– міжнаціональної комунікації: засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей;

– соціалізації: включення в систему суспільних взаємин, засвоєння норм людського співіснування.

Для включення підлітків у ігрову діяльність необхідно створити відповідні умови: розставити столи (парти), озброїти необхідними атрибутами. Якщо будь-яка з ролей виявиться складною для учнів, її може виконати сам класний керівник, що в значній мірі підвищує зацікавленість вихованців.

На третьому етапі відбувається обмін думками, виступ експертів, захист учнями своїх рішень і висновків. Учитель підводить остаточні підсумки заняття: відзначає позитивні моменти й звертає увагу на помилки. При цьому зіставляється імітаційне виконання з відповідною цариною реального життя [5, с. 58–60].

На формування в учнів умінь і навичок толерантної поведінки спрямовані й бесіди. Ось, наприклад, теми, що рекомендуються до обговорення зі старшими підлітками при формуванні толерантності: «Мистецтво спілкування», «Емоції в нашому житті. Розуміння і толерантність», «Співвідношення толерантність / закон», «Смаки, у тому числі й батьківські, не обговорюються — до них ставляться з толерантністю», «Я виявляю толерантність і чекаю її від інших», «Толерантність і потурання».

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі зазначеного вище ми дійшли таких висновків. Позакласна робота являє собою явище багатопланове і всеохоплююче, що дає підстави розглядати її як ефективний засіб виховання толерантності у старших підлітків. Найефективнішими у виховному процесі щодо формування толерантного мислення й толерантної поведінки учнів є такі форми роботи, що потребують від підлітків активності, допомагають їм спілкуватися, виявляти свою індивідуальність. *Перспективним* для подальших досліджень вбачаємо обґрунтування та експериментальну перевірку соціально-педагогічних умов виховання толерантності в підлітків старшого віку в процесі позакласної роботи: зорієнтованість на розвиток толерантності як якості особистості старших підлітків; створення толерантного виховного простору; реалізація виховного процесу на засадах діалогічного підходу; формування в підлітків позитивних установок стосовно себе та оточуючих людей.

Література

1. Винниченко І.А., Марієнграф Е.М. Система позакласної роботи у загальноосвітній школі / Винниченко І.А., Марієнграф Е.М.. – К.: Освіта, 2009. – 417 с.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища : монографія / О.А. Грива. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2015. – 228 с.
3. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 8. – С. 175-179.
4. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь / Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю.. – М.: Академия, 2000. – 176 с.

5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г.К.Селевко. – М.: Народное образование, 2008. – 256 с.
6. Стародубцева В. Педагогіка толерантності – формування соціально адаптованої особистості / В. Стародубцева // Директор школи. – 2014. – № 7. – С. 12–13.

ОБОСНОВАНИЕ ФОРМ И МЕТОДОВ ВОСПИТАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТАРШИХ ПОДРОСТКОВ ВО ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЕ

Н. А. Коношенко, Ю. В. Голенко

В статье раскрыты сущность и особенности внеклассной работы как специфического вида педагогической деятельности с учащимися. Обосновывается целесообразность применения воспитательных ситуаций, деловых и ролевых игр, бесед в воспитании толерантности у старших подростков. Доказывается, что внеклассная работа представляет собой явление многоплановое и всеобъемлющее, что дает основания рассматривать ее как эффективное средство воспитания толерантности у старших подростков. Авторы утверждают, что наиболее эффективными в воспитательном процессе по формированию толерантного мышления и толерантного поведения учащихся являются такие формы работы, которые требуют от подростков активности, помогают им общаться, проявляют свою индивидуальность.

Ключевые слова: толерантность, подросток, внеклассная работа, беседа, игра, воспитательная ситуация.

SUBSTANTIATION OF FORMS AND METHODS OF SENIOR ADOLESCENTS' TOLERANCE EDUCATION IN EXTRACURRICULAR WORK

N. A. Konoshenko, Y. V. Holenko

In the article essence and features of extracurricular work are disclosed as a specific type of pedagogical activity with students. Expedience of application of educational situations, games, conversations in tolerance education of senior adolescents is substantiated. It is proved that extracurricular work appears to be the multidimensional and all-embracing phenomenon, that grounds to examine it as an effective means of senior adolescents' tolerance education.

The author argues that such forms of work, which demand from teenagers to be active, help them to communicate and find out their individuality, appear to be the most effective in the educational process in relation to forming the tolerant thought and tolerant conduct of students.

Keywords: Tolerance, teenager, extracurricular work, conversation, game, educational situation.

Коношенко Наталія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ). E-mail: konoshenko.sergey777@gmail.com

Konoshenko Natalia Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work of SHEI «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: konoshenko.natalia 77@gmail.com

Голенко Юрій Володимирович – здобувач освітнього рівня «Магістр» спеціальності 231 – Соціальна робота, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Holenko Yuriy Volodymyrovych – postgraduate educational level «Master» specialty 231 Social work, SHEI «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine).

УДК 378.371.134

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. Б. Кривошея

Статтю присвячено актуальній проблемі мистецької педагогіки – підготовці майбутніх учителів музики до використання інформаційних технологій у професійній діяльності. Вивчаючи наукові пошуки дослідників, автор аналізує сучасний стан і окреслює перспективи формування готовності майбутніх учителів музики до використання інформаційних технологій в освітньому процесі. Автор акцентує увагу на тому, що комп'ютерна грамотність є важливим компонентом професійної компетентності, а також необхідною умовою ефективності педагогічної діяльності вчителя музики.

***Ключові слова:** професійна підготовка, майбутні вчителі музики, інформаційні технології.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальною педагогічною проблемою у сфері вищої освіти є підготовка майбутнього вчителя музики до використання інформаційних технологій у професійній діяльності, яка повинна відповідати сучасним тенденціям розвитку